

سیر تحولات تاریخی تغییر در عناصر اصلی برنامه‌های درسی

عباس خضری^۱

کلید واژه‌ها: تحولات تاریخی، تغییر، عناصر اصلی، برنامه درسی

مقدمه

برنامه درسی به منزله طرح و نقشه‌یادگیری چند عنصر اصلی و مجموعه‌ای از عناصر فرعی دارد. منظور از عناصر اصلی مؤلفه‌های مهمی است که در یادگیری تأثیر دارند و آن‌ها عبارت‌اند از: هدف، محتوا، روش و ارزشیابی (ملکی، ۱۳۹۲). تغییر برنامه درسی ممکن است هر نوع تغییر در ابعاد یادشده برنامه درسی تعریف شود، تاریخچه تحولات هدف از منظر دیدگاه‌های برنامه درسی شامل رشد و توسعه فرایندهای ذهنی و عقلی، عقل‌گرایی دانشگاهی، خود شکوفایی یا ارتباط شخصی، بازسازی اجتماعی یا تطابق اجتماعی می‌باشد (مهرمحمدی، ۱۳۸۸). در خصوص محتوا سیر تحولات دیدگاه‌های اساسی در انتخاب محتوا، شیوه‌های سازمان‌دهی محتوای برنامه درسی، تاریخچه انتخاب محتوا و شیوه‌های تلفیق مواد درسی مورد بررسی قرار داده است (ملکی، ۱۳۹۲). صفوی (۱۳۹۰) روش‌های تدریس و شیوه‌های یاددهی - یادگیری، سیر تحولات و تاریخچه روش‌های تدریس و آموزش در جهان و انواع روش‌های تدریس را مدنظر قرار داده است. مهرمحمدی (۱۳۸۸) روند تحولات ارزشیابی برنامه درسی در ایران و جهان، تاریخچه موضوعات ارزشیابی برنامه درسی، تاریخچه الگوهای ارزشیابی از برنامه‌های درسی و تاریخچه رویکردهای ارزشیابی برنامه‌های درسی را مورد بررسی قرار داده است. آیتی (۱۳۸۸) عناصر اصلی برنامه‌های درسی را از منظر اثرات جهانی شدن و تحولات همزمان با آن مورد بررسی قرار داده است. یارمحمدیان (۱۳۷۷) سیر تحولات برنامه‌ریزی درسی را مورد پژوهش قرار داده است. شوبرت (۱۹۸۰) گرایش‌های مختلف برنامه درسی را مورد بررسی قرار داده است. تایلر (۱۹۸۱) سیر تحولات تاریخی برنامه‌ریزی درسی را از سال ۱۹۰۰ مورد بررسی قرار داده است. حال این سؤال پیش می‌آید که برنامه‌های درسی تاکنون چه تغییراتی را پشت سر گذاشته است؟ عناصر اصلی برنامه‌های درسی چه تغییراتی کرده است؟ این پژوهش باهدف بررسی سیر تحولات تاریخی تغییر در برنامه‌های درسی طراحی و تدوین گردیده است.

روش

روش این تحقیق، پژوهش تاریخی است و با روش کتابخانه‌ای انجام شده است. پژوهش تاریخی آن شاخه از یادگیری است که به مطالعه و ثبت گذشته می‌پردازد. هدف عمده پژوهش تاریخی عبارت است از تلاش برای کشف آن چه در گذشته اتفاق افتاده است (دلاور، ۱۳۸۷).

یافته‌ها

در خصوص تغییرات تاریخی اهداف برنامه درسی، پایدار گرایی پرورش عقل را هدف اساسی تلقی می‌کند. ماهیت گرایی، پیشرفت گرایی و بازسازی گرایی نیز به ترتیب تسلط بر مفاهیم و اصول ماده درسی، توسعه زندگی اجتماعی دموکراتیک و بازسازی جامعه و تغییر و اصلاح اجتماعی هدف‌های اساسی محسوب می‌کنند (ملکی، ۱۳۹۲). سیر تاریخی رشد و توسعه فرآیندهای ذهنی و عقلی، تقویت و رشد قوای ذهنی دانش‌آموزان در موضوعات درسی باارزش بالای یادگیری، تقدم و اولویت معنادار بودن برنامه‌ها برای فرد دیده شده است (مهرمحمدی، ۱۳۸۸). در سیر تحولات تاریخی محتوا، دیدگاه‌های مختلفی موثر بوده‌اند: دیدگاه سنتی، دیدگاه پویا (محتوا در خدمت تغییر و تحول)، دیدگاه سازنده. در خصوص تحولات الگوهای سازماندهی محتوا الگوی برنامه‌های درسی موضوع محور، برنامه‌های

^۱ نویسنده مسؤول، کارشناس ارشد آموزش و پرورش (Fatima8479@yahoo.com)

درسی دانش‌آموز محور (فتحی‌واجارگاه، ۱۳۸۶) و شیوه‌های سازماندهی محتوای برنامه‌های درسی: الف) سازماندهی بر اساس رشته‌های علمی ب) روش‌های سازماندهی تلفیقی از لحاظ تاریخی صورت گرفته است (ملکی، ۱۳۹۲).
تاریخچه تعلیم و تربیت نشان می‌دهد که روش تدریس به دلیل نگرش محدود به مسائل پیرامون خویش، محکوم به شکست‌های پی‌درپی است (موریکاسیلیسی، ۲۰۰۱)؛ بنابراین تغییر در روش‌های تدریس و جایگزینی بی‌وقفه آن‌ها با روش‌های مدرن‌تر، همگی گویای این نکته است که اولاً روش تدریس شدیداً متأثر از علوم پیرامون خویش بوده و از حداقل استقلال برخوردار است و دوماً به دلیل ماهیت آن به طور ذاتی تحمیلی است. استرن (۱۹۹۱) معتقد است که از مهم‌ترین کاستی‌ها در انتخاب روش تدریس، این واقعیت است که هر یک از روش‌های شناخته‌شده کنونی به تقویت یک جنبه و غفلت از سایر جوانب می‌پردازد (طالبی، ۱۳۸۹).

در خصوص تحولات تاریخی ارزشیابی، برنامه‌های درسی مراحل مختلفی در جهان و ایران روی داده است. دیدگاه مدرس، استافل بیم واسکریون قابل تأمل است که برای طبقه‌بندی تحولات ارزشیابی برنامه طی دو قرن گذشته، شش مرحله طی کرده است. طی دو قرن گذشته، ارزشیابی برنامه درسی در ایران هفت مرحله تجربه کرده است (مهرمحمدی، ۱۳۸۸). در خصوص رویکردهای ارزشیابی رویکرد مبتنی بر هدف، رویکرد مبتنی بر مدیریت، رویکرد مبتنی بر مصرف‌کننده، رویکرد مبتنی بر نظر متخصصان، رویکرد مبتنی بر اختلاف نظر متخصصان و رویکرد مبتنی بر مشارکت‌کنندگان (طبیعت‌گرایانه) تجربه کرده است (طالبی، ۱۳۸۹) در زمینه الگوهای ارزشیابی الگوهای هدف محور، الگوهای ارزشیابی هدف - آزاد، الگوی ارزشیابی سیپ، خبرگی آموزشی و نقادی تربیتی را پشت سر گذاشته است (فتحی‌واجارگاه، ۱۳۸۶).

بحث و نتیجه‌گیری

از یافته‌های تحقیق در خصوص سیر تحولات هدف در برنامه‌های درسی استنباط می‌شود که ابتدا اهداف کمی و سپس اهداف کیفی مطرح گردید و از محتوا محوری به فرآیند محوری و از مطالب حفظی به سمت مسئله محوری سوق یافته است. محتوای برنامه درسی به عنوان دومین عنصر اصلی برنامه‌های درسی از نظر تاریخی مراحل مختلفی را پشت سر گذاشته است. توجه به انتخاب محتوا همیشه یک عنصر مهم برنامه درسی در نظر بوده است گرچه در بعضی دوره‌ها توجه به محتوا در بیان و نوشته از اهمیت کمتری برخوردار بوده است ولی هیچ زمانی را نمی‌توان یافت که برنامه‌های آموزشی محتوایی نداشته باشند. تا دهه ۱۹۶۰ که نهضت اصلاح برنامه درسی به وقوع پیوست محتوای برنامه درسی اهمیت کمتری داشت. نهضت موضوع‌مدار در دهه مذکور باعث شد علاقه متخصصان تعلیم و تربیت به بررسی مجدد موضوع فراموش‌شده محتوای برنامه درسی معطوف شود و در مورد موضوعاتی مانند هدف‌های آموزشی، یادگیرنده، معلم، محیط یادگیری، روش تدریس و ارزشیابی مواد و مطالب زیادی ارائه می‌شد. فرض بر این بود که محتوا به بررسی زیادی نیاز دارد. همان طور که شو آب (۱۹۶۴) یادآور می‌شود معلمان برای روش‌های جدید تدریس خود را آماده می‌کردند ولی محتوای درس را به اندازه‌ی کافی نمی‌دانستند (ملکی، ۱۳۸۰). نهضت آموزش و پرورش پیشرو عامل مهمی در تحول و رشد روش‌های تدریس بوده است. در ایران اولین مرحله روش‌های تدریس به زمان زرتشت بر می‌گردد. بعد از آن روش تدریس حفظی برای خود جایی باز می‌کند. در دوره اسلامی روش مکتب‌خانه‌ای روش مسلط بود و با جایگزینی مدارس روش‌های آموزش اروپایی به ایران راه یافت و با تأسیس مراکز عالی روش‌ها و فنون جدید تدریس به سرعت متداول شدند (صفوی، ۱۳۹۰).

در خصوص تغییرات تاریخی ارزشیابی به عنوان چهارمین عنصر اصلی برنامه درسی از لحاظ تاریخی تا دهه ۱۹۶۰ معلمان دانش‌آموزان مهم‌ترین موضوعات ارزشیابی را تشکیل می‌دادند اما از این دهه به بعد، قلمرو بحث ارزشیابی آموزشی گسترش یافت و مقولاتی نظیر پروژه‌ها یا برنامه‌های آموزشی، برنامه‌های درسی و یا مؤسسات و نظام‌های آموزشی را مورد توجه قرارداد (فتحی‌واجارگاه، ۱۳۸۶). اصلاح برنامه درسی از نظر تاریخی در ادبیات برنامه درسی از ۱۹۰۰ تا ۱۹۸۰ سه گرایش برنامه درسی شامل سنت‌گرایان عقلانی، رفتارگرایان اجتماعی و تجربه‌گرایان را پشت سر گذاشته است (اسکوبرت، ۱۹۸۰). با توجه به یافته‌های تحقیق پیشنهاد می‌گردد در خصوص سیر تحولات تاریخی تغییر در برنامه‌های درسی کشور اسلامی ما ایران تحقیق خاصی صورت گیرد. همچنین پیشنهاد می‌گردد در خصوص عناصر و عوامل فرعی برنامه‌های

درسی نیز تحقیقاتی صورت گیرد تا در مجموع تحقیقات کاملی در رابطه با تغییرات برنامه‌های درسی فراهم گردد. نیاز است در خصوص سیر تحولات تاریخی روش‌های پژوهش در برنامه‌های درسی تحقیق خاصی صورت گیرد.

منابع

- آیتی، محسن (۱۳۸۸)، *مبانی اجتماعی برنامه‌های درسی در عرصه جهانی شدن*. همایش هشتم انجمن مطالعات برنامه درسی ایران. بابلسر: دانشگاه مازندران
- ابراهیمی، نامدار (۱۳۸۹). *تاریخ و تحولات آموزش متوسطه*. Education. Blogfa. Com
- دلاور، علی (۱۳۸۷). *روش تحقیق در روان‌شناسی و علوم تربیتی*. تهران: ویرایش صفوی، امان‌الله (۱۳۹۰). *روش‌ها، فنون الگوهای تدریس*. تهران: سمت
- طالبی، سعید و همکاران (۱۳۸۹). *اصول برنامه‌ریزی درسی*. تهران: پیام نور
- فتحی واجارگاه، کورش (۱۳۸۶). *اصول برنامه‌ریزی درسی*. تهران: ایران‌زمین
- گویا، زهرا (۱۳۹۰). *سیر تحول و شکل‌گیری برنامه‌های درسی ریاضی مدرسه‌ای در ایران، فصلنامه رشد آموزش ریاضی*، (۱۰۴).
- ملکی، حسن (۱۳۸۰). *برنامه‌ریزی درسی (راهنمای عمل)*. تهران: بیان اندیشه
- ملکی، حسن (۱۳۹۲). *مقدمات برنامه‌ریزی درسی*. تهران: سمت
- مهر محمدی محمود و همکاران (۱۳۸۸). *برنامه درسی نظرگاه‌ها، رویکردها و چشم‌اندازها*. تهران: سمت.
- یار محمدیان، محمدحسین (۱۳۷۷). *سیر تحولات برنامه‌ریزی درسی*. shimabag.blogfa.com
- Schubert, William h. (1980). *curriculum reform. Challenges and achievements of American Education*, 82-109.
- Tyler, Ralph. (1981). *Curriculum development since 1900*. Association for supervision and curriculum development, 599-601.